

BOKRECENSION

ALEKSIJEVITJ GER DE
SÖNDERSLITNA
EN RÖST

Svetlana Aleksijevitjs intervjuer med soldatmödrar och veteraner från Sovjets krig i Afghanistan är skrämmande aktuell läsning. Hennes litterära projekt bygger på en i grunden kristen etik: det är först som tillintetgjord som människan låter sig upprättas.

Zinkpojckarna i titeln var de stupade ryska soldater som återvände från Afghanistan i slutna likkistor med zinkhölje, alltför illa tilltygade för att kunna visas upp för anhöriga. Det är ur anfallarens perspektiv som ett krig låter sig sammanfattas i en hemvändande soldatkropp i stället för en ruin eller barnkropp: så upplevs kolonialkrig och invasioner på hemmaplan, där bristen på relevant information ofta gör glappet mellan verkligheten och det officiella blomstertalet om hjälp till förtryckta folk (i Afghanistan skulle man "hjälpa till att bygga socialismen") extra svår att smälta.

Den utdragna invasionen av Afghanistan 1979–89 kallas "Sovjetunionens Vietnamkrig" på goda grunder – hjälpinsats till en illa tåld marionettregering, underskattning av motståndarens försvarsvilja, noll förankring hos lokalbefolkningen, ett krig omgärdat av skam och förtigande – och blottlade Sovjetsamhällets brister: med naiv cynism sålde ryska soldater sina egna vapen till motståndarna för att kunna köpa med sig stentvättade jeans och japanska kassettbandspelare hem. De som överlevde är lika mytomspunna i det ryska samhället som Vietnamveteranerna i USA: de anses våldsbenäigna och drogberoende, bittra och illa integrerade, de första som polisen söker upp när det hänt något.

Den vitryska författaren och journalisten

Svetlana Aleksijevitj blev känd närmast över en natt i Sverige år 1997 med "Bön för Tjernobyl", där hon gestaltar kärnkraftsolyckan på samma sätt som hon här gestaltar kriget: nästan utan författarkommentar, som en kör av röster, byggd på tusentals intervjutimmar. Det som slutligen hamnar i bokform är ett destillat av mänsklig erfarenhet, toppen på ett isberg.

I "Zinkpojkar" uppstår en växelsång mellan mödrar och hemvändande, ofta stymrade veteraner, där samma erfarenhet formuleras åter och åter, tills den hårdnar och vitnar till ben: modern som får hem en kista, soldaten som får sina lemmar och illusioner sönderslitna på samma gång. De har, liksom de första Tjernobyloffren, förlorat alla yttre tecken på sin mänsklighet.

Det är då, när inget mänskligt finns kvar, som Aleksijevitj intresserar sig för vad en människa är, det är detta hon ger röst. I Dostojevskijs efterföljd försöker hon formulera människans erfarenhet av det obeskrivliga. Ett litterärt projekt som bygger på vad som i grunden är en kristen etik: först som tillintetgjord låter sig människan upprättas.

Boken heter "Zinkpojkar": just pojkar, inte ynglingar, män eller gubbar. Det speglar den ryska föreställningen om barndomen: som bärare av Sovjetstatens gyllene framtid blev barnen ett rättfärdigande av nuets grådaskiga orättvisor och försakelser. Att både vara militär och medborgare i ett auktoritärt

samhälle är att förbli barn dubbelt upp, det vill säga icke personligt ansvarig för sitt eget liv. I en grundläggande mening är det verkligen barn som åker ut till Afghanistan, med barns övertygelse om att någon annan bär huvudansvaret: "Det kändes som om någonting stort och mäktigt höll oss om ryggen och alltid skulle värna om oss."

Därför är det till sist inte bara Sovjetmakten som står på spel i Aleksijevitjs textväv, utan själva barndomen: "Efter kriget upptäckte jag plötsligt hur otäcka barnsagorna är", säger någon – "men barnen tycker inte att det är otäckt. Det är sällan de gråter."

Den svenska upplagan avslutas med en dossier över "Zinkpojckars" rättsliga eftermäle, ett sorgglustigt vittnesmål om vad rättsröta gör med människor (där påträffar jag den gamle vännen Carlos Shermans namn: som PEN-klubbsordförande räddade Sherman med list och lämpor en vitrysk författargeneration ut ur landet när diktaturens tumskrivar mot slutet av 1990-talet började dras åt igen).

Just i år, när Ryssland åter engagerat sig i krigföring via bulvan och gissningsvis åtskilliga ryska mödrar fått hem sina söners kroppar i en låda tillsammans med en bask uppmaning att hålla käft, erbjuder Aleksijevitj skrämmande aktuell läsning. Hoppas hon får anledning att komma till Stockholm i december 2014. TEXT **KRISTOFFER LEANDOER**

/ SVENSKA DAGBLADET